مجلهٔ
دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه فردوسی

شمارهٔ سوم | پاییز ۲۵۳۵ شاهنشاهی (۱۳۵۵ هجری شمسی) | سال دوازدهم

جلال متینی

بمناسبت
پنجاهمین سال شاهنشاهی پهلوی

هزارهٔ فردوسی

نخستین گام استوار در راه تحقیقات ادبی به شیوهٔ علمی*

«بسیار مسروریم از این که بواسطهٔ پیشامد جشن هزار سالهٔ فردوسی موفق می‌شویم که وسائل انجام یکی از آرزوهای دیرین ملی ایران را فراهم آوریم و با ایجاد این بنا درجهٔ قدردانی خود و حق‌شناسی ملت ایران را ابراز نماییم، رنجی را که فردوسی طوسی در احیاء زبان و تاریخ این مملکت برده است ملت ایران همواره منظور داشته و از این که حق آن مرد بدرستی ادا نشده بود متأسف و ملول بوده است . اگرچه افراد ایرانی با علاقه‌ای

---

* سخنرانی در مراسم سالگرد «هزارهٔ فردوسی» و افتتاح آرامگاه این شاعر بزرگ ، به‌مناسبت پنجاهمین سال شاهنشاهی دودمان پهلوی، ۲۰ مهرماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی، دانشگاه فردوسی .

که به‌مصنف شاهنامه‌دارند قلوب‌خودرا آرامگاه اوساخته‌اند، ولیکن لازم بود اقداماتی بعمل‌آید و بنایی آراسته گردد که بصورت‌ظاهرهم نمایندهٔ حق‌شناسی این‌ملت باشد. بهمین‌نظر بودکه امر دادیم در احداث این یادگار تاریخی بذل مساعی بعمل آید.

صاحب شاهنامه بابرافراشتن کاخی‌بلند که ازباد وباران حوادث‌گزند نمی‌یابد، نام‌خودرا جاویدان‌ساخته وازاین مراسم و آثاربی‌نیاز می‌باشد ولیکن قدردانی ازخدمتگزاران وظیفهٔ اخلاقی ملت‌است‌و از ادای‌حق نباید فروگذارنمود ...».

این قسمتی ازبیانات اعلیحضرت رضاشاه‌کبیر سردودمان خاندان پهلوی‌است بهنگام افتتاح آرامگاه فردوسی درروز بیستم‌مهرسال ۲٤۹۳ شاهنشاهی‌برابرباسال۱۳۱۳خورشیدی‌درشهرطوس،درهمین‌مکان‌مقدسی که‌امروزنیزآرامگاه‌باعظمت فردوسی درآن قدبرافراشته‌و سالهاست در سرزمین خراسان‌بصورت زیارتگاه همهٔ ایران‌دوستان درآمده‌است.

دربارهٔ اقدامات بنیادی متعدد و متنوعی‌که درطی دوران سلطنت آن شاهنشاه‌توانا و میهن‌پرست انجام‌پذیرفته بسیار گفته‌اند ونوشته‌اند. ملت ایران بخصوص درسال ۲۵۳۵ شاهنشاهی که پنجاهمین‌سال شاهنشاهی دودمان پهلوی‌را جشن گرفته است، فرصتی‌مناسب دراختیار دارد که تحولات وپیشرفتهای‌ایران‌را درطی‌دوران پنجاه‌سال پادشاهی‌دوشاهنشاه بزرگ خاندان پهلوی: اعلیحضرت رضاشاه‌کبیر و اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر دقیقاً موردبررسی قراردهد، وبخصوص جوانان و نیز کسانی‌را که‌دوران جوانی‌را پشت‌سر گذاشته ودرآغاز این‌دوران در ایران دیده به‌جهان‌گشوده‌اند، مخاطب قراردهد وبامراجعه به‌اسناد وآمار بیان

کند ایران پنجاه‌سال اخیر باایران قبل‌از این‌دوران چه‌تفاوتهای فاحش و چشگمیری پیداکرده و بصراحت بگوید این‌همه پیشرفت مرهون‌زحمات ِ چه‌کسانی‌است . افرادی‌که در نیم قرن‌اخیر درایران چشم‌بجهان گشوده‌اند حق‌دارند اگر بپندارند صدسال‌پیش‌نیز لابد وضع‌درایران بدین‌منوال بوده است ، بخصوص موقعی‌که ایشان اوضاع برخی ازکشورهای اروپایی و آمریکایی‌را دریك‌قرن‌اخیر مطالعه می‌کنند و می‌بینند وضع این‌کشورها در پنجاه‌سال‌اخیر باپنجاه‌سال پیش‌از آن تفاوتهای آشکاری نـدارد . ولی حقیقت آنست‌که کارایران عزیزما دراین‌مورد باکشورهای پیشرفتهٔ اروپاو آمریکا درآن‌روزگار قابل‌قیاس نیست . هـر صاحب‌نظر بیطرفی به‌آسانی می‌تواند دریابد که رضاشاه‌کبیر ، این‌سربازدلیر وایران‌دوست ، چگونـه این ملت خفته‌رابه‌حرکت واداشت وچگونـه بابرنامه‌ریـزی‌های دقیق و مراقبتهای شبانروزی‌خود ایرانیان‌را درزمینه‌های گوناگون به‌شاهراه‌ترقی هدایت فرمود ، وچگونه پس‌ازاین‌شاهنشاه‌بزرگ ، در دوران سی‌وپنج‌سال شاهنشاهی اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر ، ایرانی که بدست ِ سردودمان‌پهلوی‌ازخواب‌غفلت بیدارشده وحرکت مطمئنی‌را بسوی ترقی وتعالی آغازکرده‌بود، توانست بابرخورداری ازرهبریهای داهیانهٔ‌شاهنشاه آریامهر خودرا درصف کشورهای پیشرفتهٔ‌جهان قراربدهد ، وعلاوه‌برحل مشکلات‌داخلی وتأمین رفاه‌عمومی در زمینه‌های گوناگـون ، در سیاست جهانی نیز ازاعتبار ونفوذی‌فراوان برخوردارگردد .

غرض‌بنده دراین‌مجلس فقط ذکر این‌نکته‌است که‌برگزاری هـزارهٔ فردوسی درنخستین‌سالهای سلطنت اعلیحضرت رضاشاه‌کبیر چه‌تأثیری درکارهای‌علمی وادبی کشورماداشته‌است .

برای‌جوانان‌ما طرح این‌موضوع شاید بسیارعجیب‌بنماید. زیراایشان سالهاست که هرگاه روزنامه‌ای‌را مطالعه می‌کننـد ویا به‌اخبار رادیـو و

تلویزیون گوش‌فرامی‌دهند ازبرگزاری کنگره ، مجلس‌بحث ، مجمع‌علمی و امثال‌آن اخبارمتعددی می‌خوانند ومی‌شنوند . درداتشگاهها ومراکزعلمی وادبی‌ایران درهرسال‌مجالسی باحضورجمعی ازصاحب‌نظران‌ودانشمندان ایرانی وخارجی تشکیل‌می‌شود وشرکت‌کنندگان دراین‌محافل‌علمی نتیجهٔ آخرین مطالعات وپژوهشهای‌خودرا درزمینه‌های‌خاص به‌اطلاع دیگران می‌رسانند . امروز درمؤسسات‌علمی کشورما تشکیل چنین‌مجالسی از واجبات وضروریات شناخته شده‌است وکسی‌که باهریك ازرشته‌های علم وادب سروکاردارد نمی‌تواند تصورکند که‌بی‌تشکیل این‌گونه مجامع کارعلم وادب رونقی‌بگیرد . برای مثال‌می‌توانم بعرض برسانم که‌فقط در شهریور ماه‌گذشته دردانشگاه‌فردوسی دومجمع علمی «کنفرانس پژوهشهای‌شیمی درایران» و«چهارمین کنگرهٔ جغرافی‌دانان‌ایران» باشرکت‌گروهی‌ازاستادان و دانشمندان تشکیل گردیده و چنین‌است وضع در دیگر دانشگاهها و مؤسسات‌علمی در تمام‌ماههای‌سال . ولی‌اگر به‌سالهای پیش‌ازسال ۲۴۹۳ شاهنشاهی (۱۳۱۳ خورشیدی) بازگردیم ، ملاحظه‌می‌کنیم درکشورما ، ایران ، که مهدعلم وادب وسرزمین‌عالمان وادیبان وشاعران ناموربوده‌است هرگز مجلسی‌علمی برای بزرگداشت یك‌شاعر یایك‌نویسنده وعالم تشکیل نگردیده‌بوده‌است. درحالی‌که لابد برخی ازعلما وادبا وسیاستمداران‌ما که دردوران‌قاجاریه با اروپاییان، ومجامع‌علمی‌وادبی‌ایشان ، آشنایی‌داشته‌اند بخوبی ازکیفیت برگزاری چنین‌مجالسی درکشورهای خارجی آگاه‌بوده‌اند و ازجمله نیك می‌دانسته‌اند که فی‌المثل در سال ۱۸۷۳ میلادی نخستین کنگرهٔ بین‌المللی شرق‌شناسان درشهرپاریس برگزار گردیده‌بوده‌است. ولی تاپیش‌از سال ۲۴۹۳ نه‌پادشاهی در ایران به‌فکراین بوده‌است که‌به‌منظور بزرگداشت یکی‌ازفرزندان نامدار این‌مرزوبوم مجلسی باحضوردانشمندان ایرانی وخارجی تشکیل‌دهد یا بنای یادبودی برای‌ایشان برپاکند ، ونه‌اهل

علم وادب که یقیناً تعدادشان در روزگار قبل از پنجاه سال اخیر نیز کم نبوده است به فکر چنین کارهایی بوده‌اند ونه مملکت ثبات وآمادگی چنین اقداماتی را داشته‌است

طوری که ملاحظه فرمودید در ایران نخستین مجلس علمی برای بزرگداشت فردوسی ، درحالی‌که فقط چندسال ازآغاز شاهنشاهی دودمان پهلوی می‌گذشته ، تشکیل شده‌است . درمراکزعلمی جهان نیز برای تجلیل ازمقام فردوسی مجالسی تشکیل می‌گردد، گروهی ازمحققان وادیبان طرازاول کشورهای مختلف ، ازآسیا واروپا وآمریکا وافریقا ، به‌دعوت دولت ایران روانهٔ تهران وطوس می‌شوند . دولت ایران دراجرای اوامر شاهنشاه خود برای اولین بار درصدد برمی‌آید بنای یادبودی آن‌چنان‌که درخور شان والای فردوسی است درطوس برپاکند . مجالس سخنرانی به‌شیوهٔ متداول درمراکزعلمی جهان درتالاردبیرستان دارالفنون تهران تشکیل می‌شود وهریك ازصاحب‌نظران نتیجهٔ تحقیقات خودرا دراین مجلس عرضه می‌کنند وچندتن ازشاعران خارجی نیزاشعاری درباب فردوسی می‌خوانند. تصدیق می‌فرمایید که حتی پذیرایی ازچنین مهمانانی درآن روزگار درایران کار بسیاردشواری بوده‌است چه‌رسد به‌کارهای دیگر ؛ وبخصوص عزیمت آنان به‌مشهد جهت شرکت درمراسم افتتاح آرامگاه فردوسی که درپیشگاه اعلیحضرت رضاشاه کبیر برگزارمی‌شده‌است موضوعی است درخورذکرو تجلیل وتکریم .

اگر آنچه‌را که درمهرماه سال ۲۴۹۳ شاهنشاهی درتهران و مشهد برای اولین بار به‌منظور بزرگداشت یکی از فرزندان ایران انجام پذیرفته‌است بدقت مورد بررسی قرار دهیم ، یعنی تشکیل مجالس سخنرانی و ساختمان آرامگاه فردوسی و تصحیح انتقادی ونشر شاهنامه را

ـآن‌هم بی‌هرگونه تجربهٔ قبلی‌ـ بیشتر به‌عظمت‌کار پی‌می‌بریم . بویژه اگر این‌حقیقت‌را نیز درمدّنظربگیریم که دولت برای‌ساختمان این‌بنای‌یادبود ناگزیر بوده‌است بافروش بلیط بخت‌آزمایی درآمدی کسب‌کند ، یعنی استمداد ازهمت‌مردم درکاری‌بزرگ وملی . همه این‌کارهادیدی عالمانه و جهانی وهمتی مردانه وعزمی‌آهنین لازم‌داشت که درووجود شاهنشاه ایران موجود بود .

برگزاری هزارهٔ‌فردوسی ونیزساختمان آرامگاه‌فردوسی سرمشقی بود برای ملت‌ایران درزمینهٔ بزرگداشت نامداران علم‌وادب این‌سرزمین اهورایی کهنسال . خدای‌را شکرکه دردوران سلطنت اعلیحضرت همایون شاهنشاه‌آریامهر نیزاین‌شیوهٔ مرضیه در ابعادی بسیار وسیع ادامه‌یافت، بطوری‌که امروز ایران‌عزیزما بصورت‌کانونی برای‌برگزاری این‌گونه‌مجالس ادبی وعلمی درآمده‌است ، یادگاری‌بزرگ و سیره‌ای‌پسندیده درنشردانش ومعرفت که‌مطلع‌آن هزارهٔ فردوسی بود .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی